

A XX. század nagy magyar természettudósa,
Tasnádi Kubacska András,
a természettudományi múzeológia és ismeretterjesztés vezéralakja
100 esztendeje született

*A great Hungarian scientist of the 20th century András Tasnádi Kubacska
a leading personality of scientific museology and popularization was born 100 years ago*

KÁKAY-SZABÓ ORSOLYA

Magyar Állami Földtani Intézet
1143 Budapest, Stefánia út 14.

*„Nincs olyan múlt,
melyet visszavárnunk szabad,
de van az örök új,
mely a múlt kibővült elemeiből támad.
A vágynak állandóan teremtőnek kell lennie,
új jobb világot alkotnia”*

(Goethe)

Összefoglalás

Tasnádi Kubacska András (1902. 04. 28 – 1977. 03. 30) a föld- és ásványtani tudományok akadémiai doktora a természettudományi múzeológia és ismeretterjesztés vezéralakja.

Magyarországon a paleopatológia tudományának megteremtője. A tudománytörténeti gyűjtemények elindítója és fejlesztője. Negyvenhét tudományos, ismeretterjesztő és tudománytörténeti könyvét, magyar német, francia, orosz, cseh és litván nyelven adták ki. Nyolc könyve nívódíjas. A „Palaeopathologia” magyar és német nyelvű könyve, akadémia díjas. Könyvei mellett 258 publikációja jelent meg, külföldi és hazai folyóiratokban, újságokban.

Az 1960-as évektől a rádió és televízió tudományos és népszerűsítő műsorainak rendszeres előadója. Az Országos Természettudományi Múzeum főigazgatója és a magyar Nemzeti Múzeum alelnöke 1945–1949-ig. A Természettudományi Társulat első titkára 1942–46-ig, majd ügyvezető elnöke 1955–58-ig. A természetvédelem megalapítója, a Természetvédelmi Tanácsnak első megválasztott elnöke 1948-ban. A Magyarhoni Földtani Társulat első titkára 1946–48-ig, majd alelnöke 1954–56-ig. A Magyar Tudományos Akadémia Földtani Főbizottságának tagja és tervfelelőse több cikluson át 1957–73-ig. Az Orvostörténelmi Társaság tagja 1966–77-ig. A Nemzetközi Földtani Tudománytörténeti Társaság /INHIGEO/ első magyarországi képviselője 1970–1977-ig.

A XX. század kimagasló természettudósa egyetemes szemléletével megteremtette az új jövőbemutató természettudományos gondolkozást, melyet tovább adott a nagyközönségnek is művészi fokon, irodalmi stílusban mindenki számára érthetően, kiállítások, könyvek, cikkek rádió és televíziós előadások útján.

Abstract

András Tasnádi Kubacska (1902. 04. 28 – 1977. 03. 30) the doctor of the Hungarian Academy of Sciences in earth sciences and mineralogy was a leading personality of museology and popularization of science. It was he who established paleopathology in Hungary. Founder and promoter of collections in history of science. Author of 47 books on history of science and popularization of science which were also edited in german, french, russian, czech and lithuanian. Eight of these books were prize winners and his work “Palaeopathology” edited in hungarian and german won the prize of the Hungarian Academy of Sciences too. Besides his books he was the author of 258 papers in hungarian and other journals. From 1960 he was regular participant of popularization in television and other networks. General director of the Hungarian Museum of Natural History and vice directors of the Hungarian National Museum during the years 1945–1949. The first secretary of the Hungarian Society for Natural Sciences during the years 1942–46 and its acting president during 1955–58. The Founder of the council protection of nature and its first president elect in 1948. First secretary of the Hungarian Geological Society during 1946–48 and later its vice president during 1954–56. Member of the Geological Committee of the Hungarian Academy of Sciences and referee for planning during 1957–73. Member of the Society for the History of Medical Sciences during 1966–77. The first representative of Hungary in the International Society for History of Geology /INHIGEO/ during 1970–77.

An outstanding scientist of the 20th century, who with his universal mind created a future oriented scientific mentality, what he forwarded to the general public in an artistic and literary style, in a generally understandable way by means of exhibitions, books, papers and talks in television and radio networks.

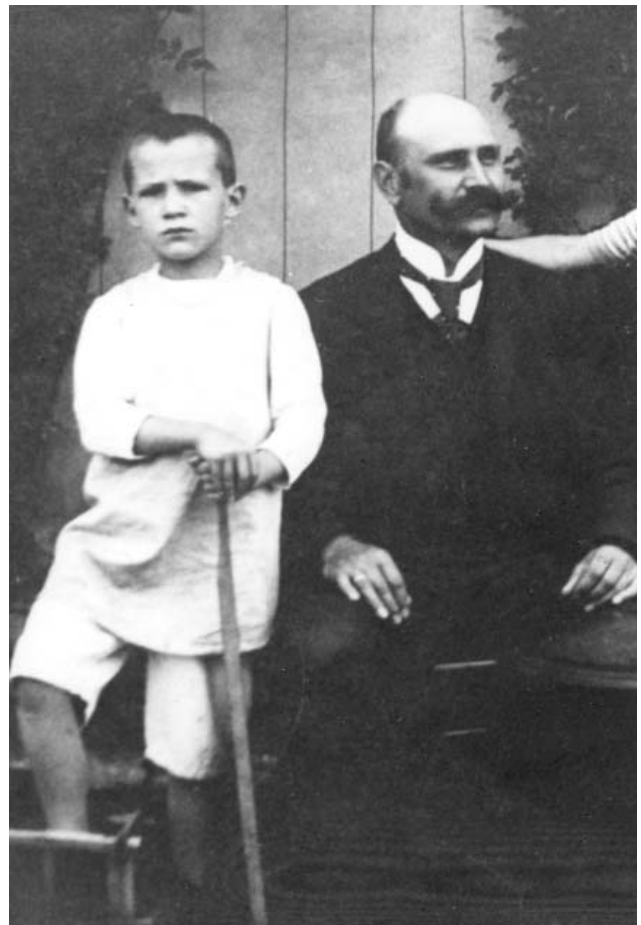
Tasnádi Kubacska András
(1902. 04. 28 – 1977. 03. 30)
András Tasnádi Kubacska
(28. 04. 1902 – 30. 03. 1977)

Tasnádi Kubacska András életében követte és megvalósította Goethe gondolatait. Mindig újat és jobbat akart. A múlt tudományos eredményeinek jövőbe mutató építőelemeit egyetemes szemléletű tudásával egybeötölvözve teremtette meg, az új, evolúción alapuló természettudományos gondolkozást úgy a tudomány művelésében, mint a természettudományi muzeológiában. A természet egy logikán működő folyamatait figyelte következetesen. Soha nem ment a téveszmék zsákutcájába. Munkásságának legfontosabb célja volt a természetet egységes mozgásában láttatni. Szellemi szűrőjén átengedte a helytelen megállapításokat, de mint a kincset fogta fel a múlt előre vivő tudományos eredményeit és gondolkozásmódját. Követte és építkezett rá. Amilyen nyitott szemmel járt a tudomány világában, olyan nyitott szívvel adta tovább ismereteinek gazdag tárházát. Mindenki számára érthetővé téve a szigorú törvények szerint harmonikus egységében működő örökmozgó természet fejlődési folyamatait, művészi köntösben, közérthető irodalmi stílusban, kiállításai, könyvei, cikkei, rádió- és televízió előadásai útján.

100 esztendővel ezelőtt, Budapesten 1902. április 28-án látta meg a napvilágot zuglói házukban Fellner Etelka és Kubacska Andrásnak, a Fasori Evangélikus Gimnázium neves természetrajz tanárának gyermekeként. Apja Nyíregyházáról származott. Szegény, paraszti sorsban élő csizmadia fia, akit a paraszti élet közelségében a természet szeretete ösztönözte arra, hogy Budapestre menjen az egyetemre tanulni természetrajz-földrajz szakon. Saját erejéből, tanításból tartotta fenn magát. Ezt a természet iránti szenvedélyes érdeklődést, a célért küzdő, szívós, fárad-

hatatlan, kitartó munkaszeretetet, örökölte édesapjától. Még nem ismeri a betűvetést, de édesapjával már boldog izgalommal járja a természetet (1. ábra). Erről így vall „Kalandozás az ősvilágban” című könyvében:

„Egy életen át az volt a szenvedélyem, hogy a természetet figyeltem. Gyermekkoromban apám volt ebben első tanítómesterem. Odahaza is, az iskolában is ő oktatott az ásványok, növények, állatok ismeretére és szeretetére. Tanítás után hazament zuglói öreg háza magányába, ahol a falakat könyvek borították. Órákon át elmerülve olvasott vagy szívesen lapozgatta és magyarázta térképeit. Magával vitt a szabadba. Ha vadászott, ha gyűjtőúton járt, mindig vele voltam. Lassan rájöttem a helyes megfigyelés örömeire, a jó következtetések önbizalmat adó mámorára. Ráeszméltem, hogy tanácsai megkönnyítik az utat. Szava kincs. Nem voltam rabszolgája, akit szigorú szellemi felügyelet alatt tart. Megtanított a magam szemével látni és a magam eszével gondolkodni. Naponta így teremtett új világot körülöttem. Észrevétette velem az egyedüli helyeset, magát az élő, alakuló természetet, a valóságot. A bámulatos változatosságban felhalmozott tények között kezdtem gyermek fővel is észrevenni tudásom fogyatékoságát. Megismertem a tudományos pontosságra való törekvés szükségességét. Fiatal képzeletem lendületével kerestem a természet igazi arcát. Több volt ugyan a küzdelem, mindig

1. ábra. Tasnádi Kubacska András gyermekkorában édesapjával
Figure 1. András Tasnádi Kubacska as a child with his father

újabb szakadékok nyíltak meg lábam előtt, de folyton fokozódó volt a vágy az ismeretlen fogalmak tisztázására, a győzelemre. A gyermek ezzel az átmenettel érett férfivé.”

Ilyen szellemi érettséggel fejezi be a gimnáziumot 1920-ban a Fasori Evangélikus Gimnáziumban és kezdi el egyetemi tanulmányait a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen, a Bölcsész Karon, Természettudományi szakon. Az egyetemen lehetetlent nem ismerő szenvedéllyel habzsolja magába a tudást. Minden érdekli. Folyamatosan képezi magát. Nemcsak a természettudományok, hanem az irodalom és a művészetek területén is. Harmadéves korában már tanársegéd a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen az Összehasonlító Bonctani-Szövetteni Intézetben. Majd a föld és élet fejlődéstörténetét kutatva átmege a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Közgazdaság-geológia Tanszékére, ifj. Lóczy Lajos professzor szellemi műhelyébe, mint díjtalan tanársegéd. Itt hét évig tanul, tanít, kutat, térképez, gyűjt, gyűjteményt kezel. Közben 1924-ben megszerzi diplomáját és 1926-ban doktorál őslénytan-, ásvány-, kőzettanból. A tanszéken végzett tudományos munkájáért állami ösztöndíjban részesül 1929-ben és 1930-ban. Két évre (1927–29) a bécsi egyetemre megy a világhírű őslénytan professzor Othenio Abel intézetébe tanulni. Ez a két év irányt szab egész életének. Itt ismerkedik meg a regényes életű Nopcsa Ferencel, a világhírű paleontológussal, az őshüllők és ősmadarak lángeszű tudósával. Egy életre barátságot köt vele. Hosszú délutánokat beszélgetnek át tudományos felfedezéseiről, az őshüllők életéről, fejlődésük, életmódjuk csontmaradványaikon mutatkozó nyomairól, valamint az őshüllők maradványai után céltudatosan kutató erdélyi, albániai gyűjtőútjairól, politikusi tevékenységéről. Gazdag, regénybe illő életútját hűen tükröző naplóját Nopcsa átadta neki tanulmányozásra. Ezek alapján írta meg „Báró Nopcsa Ferenc kalandos élete” című könyvét. Nopcsa világos, a természet törvényeire építkező logikája beleivódott természettudományos gondolkozásába.

Othenio Abel mellett dolgozva döntötte el, hogy a kihalt ősszállatok betegségeit kutassa és Magyarországon elsőként, az amerikai Moodie által elindított új tudományával, a paleopatológiával foglalkozzon. Ezért megy a bécsi Haberdá törvényszéki orvos professzor intézetébe is, hogy tanulmányozza a csontokon látható betegségek nyomait. Majd idehaza bővíti ismereteit a különféle betegségekről Raitsics Emilnél az Állatorvosi Főiskolán és Beöthy Konrád pécsi orvos professzornál. Három évtizeden át céltudatosan alaposan vizsgálta, főként a magyarországi ősszállat maradványokon, röntgen- és szövettani módszerek alkalmazásával, az egykori betegségek nyomait. Kutatási eredményeit a „Palaeopathologia” című magyar és német nyelvű könyvében összegzi, amelynek alapján a föld- és ásványtani tudományok akadémiai doktora lett 1960-ban. Könyveit akadémiai díjjal tüntették ki. Nemzetközi hírnév munkájával Magyarországon új tudományágat, a paleopatológiát teremtette meg, a biológia, őslénytan és patológia határterületén. Az alapozó amerikai Moodie munkájának

közvetlen továbbfejlesztésével, önálló kutatási eredményei alapján, világviszonylatban egyedülálló módon, átfogó ökológiai szintézist adott, az ősszállatok betegségeiről.

Bécsi tanulmányai alatt 1928-ban részt vett a Magyarországon tartott híres nemzetközi paleontológiai kongresszuson, amelyen a világ legnevesebb paleontológusai vettek részt. Erre a jeles eseményre a közoktatásügyi miniszter megbízásából a magyar gerinces paleontológia irodalmáról írta meg első könyvét, amelyhez az előszót Nopcsa Ferenc írta. A kongresszus egyik fő programjaként először járt az ezidőtől híressé vált ipolytarnóci lábnyomos homokkő területén. A 25 millió éves miocén kori ősszállat tudományos feldolgozását több évtizeden keresztül, az 1930-as évektől az 1960-as évek végéig kisebb-nagyobb megszakításokkal végezte. A terület megóvásáért, egész életén keresztül varázslatos energiával, lehetetlent nem ismerve, kitartóan küzdött a folyamatos nehézségek ellenére. Küzdelme nem volt hiábavaló. Életében ugyan csak a tervek készültek el a lábnyomos terület védelmét szolgáló épületről, de halála után nem sokkal felépült a lábnyomok felett az épület, mely nemcsak Nógrád megye és Magyarország, hanem a világ egyedüli megkövesedett ősszállatának látványos földtani dokumentuma.

Amennyire vonzódott a természethez, ugyan olyan örömmel volt az emberek között. A külföldi és hazai tudományos társaságokban gyümölcsöző kapcsolatokat teremtett, amelyet gazdag levelezése tükröz. Az írók, művészek, tudósok szellemi közegében folyamatosan szívta magába a gazdag, emberi alkotószellem szépre és jóra érzékeny egyetemes gondolkozását. Így találkozott Lambrecht Kálmánnal, a világhírű paleontológussal, a kihalt madarak egyik legelismertebb szakemberével, néprajztudóssal, az ismeretterjesztés úttörőjével, a természetet ma is látványosan népszerűsítő mindenki által kedvelt Búvár folyóirat alapítójával. A rövid életű, hatalmas értékű munkásságot hátrahagyott Lambrecht volt szellemi vezetője. Apja után a legnagyobb tanító mestere. Aki Herman Ottó neveltje és mindazoknak a XVIII. és XIX. századi forradalmi szellemű természettudósoknak a tisztelője és követője, mint Kitaibel Pál, Petényi Salamon, Szabó József, Herman Ottó, Böck János, Lóczy Lajos, Nopcsa Ferenc, akik egységben kutatták a természetet és egész életüket önzetlenül a tudomány szolgálatába állították. Ők a természettudomány fejlődését előrevivő tudományos lánc gyöngyszemei. A tudomány stafétabotját átadó tudósai, akiknek szellemiségére építkezhetett a következő nemzedék, mint Lambrecht Kálmán és tőle a stafétabotot átvevő Tasnádi Kubacska András. Eredményeik ma is építik a természettudomány és a kultúra egyre táguló világát. Mindig a valóságot látó, a jelenségeket összefüggéseiben szemlélő, egyetemes értékekre építő, előre mutató életük munkájával.

A magas szintű szellemi műhelyekben érlelődött tudása birtokában, 1931 derekán a Magyar Nemzeti Múzeum szervezeti egységébe tartozó Országos Természettudományi Múzeum Ásvány- Őslénytárába I. osztályú segédtisztnek nevezi ki Klebelsberg Kunó Vallás-

és Közoktatásügyi Miniszter a gazdasági válság kinevezési zárlata után elsőként. Ez időben Pécs környékén még geológiai felvételeket is végez a Magyar Királyi Földtani Intézet igazgatójának, Böck Hugó megbízására.

Múzeumi feladata volt újjászervezni a közel 130 éves rendezetlen őslénytani gyűjteményt, hogy ne csak értékes tárgyak raktára legyen, hanem a kutatás és az ismeretterjesztés leghatékonyabb intézménye legyen. Fölötteseivel örök vitába kellett állnia, hogy kiveredje, a régi elavult rendszerrel való szakítást. A Múzeum legfontosabb értékének, nevelő hatását tartotta. Azt vallotta: *„A nevelőképesség próbaköve a kiállítás. Annyit ér, amennyit a jelennek nyújtani tud. Híd, amelyen nemzedékek jutnak át a jövőbe, és az elmúlt élet értékeit mentik át az újabb tudnivágyóknak és alkotóknak.”* Két év alatt rendezte a teljesen elhanyagolt őslénytani gyűjteményt. Majd a látványos őslénytani leletekkel, mint a legbeszédesebb földtani bizonyítékokkal alátámasztva és dokumentálva, sikerült fejlődéstörténeti alapon felállítani Magyarországon elsőként, a „Föld és az élővilág fejlődéstörténete” című modern, népszerűsítő, nagy érdeklődést és elismerést kiváltó kiállítást.

Ezt kifinomult művészi érzékkel, széles ívű szaktudással, újszerű kiállítástechnikával, nagyszerű szervező-készséggel, a legkiválóbb szakemberek, művészek és preparátorok bevonásával, ifjú lendülettel hozta létre, 1935 és 1943 között, folyamatosan építve és egységről egységre megnyitva a nagyközönség számára. Magyarországon a természettudományi kiállítások történetében új korszakot nyitott meg. Ez az első úttörő szellemű, művészi fokon kivitelezett kiállítás, amelyben a Föld és az élet fejlődésének folyamatait mindenki számára érthető összefüggéseiben mutatja be látványos ásvány-, kőzet- és őslénytani dokumentumokkal, fejlődéstörténeti sorrendben. A leletek minden egyes darabját közérthető magyarázatokkal ellátva, művészi ábrák, rekonstrukciós rajzok, festmények és szobrok segítségével, a rekonstruált ősi ökológiai környezetükben tárta a nagyközönség elé (2. ábra). Ezzel forradalmi változást hozott és új iskolát teremtett a magyar természettudományi múzeológiában. A kiállításhoz szükséges pénzt, állami támogatás hiányában, közadakozásból, társadalmi úton gyűjtötte össze, mivel a történelmi idők egén már fokozatosan gyülekezni kezdtek a vészjósló viharfelhők. Közben a vallás- és közoktatási miniszter 1938-ban az Ásvány- és Őslénytárat különválasztotta Ásvány-Kőzettárra és Földtan-Őslénytárra. Az utóbbi igazgatásával bízták meg. A tárat négy év alatt teljesen újjászervezte. Tizenkét főből álló kiállító csoportot hozott létre. A legjobb szakembereket gyűjtötte maga köré. Létrehozta a tár könyvtárát, amelynek törzsanyaga saját több ezer kötetes könyvtárának adományából állt össze. Időközben 1940 végén Koch Sándor a magyar mineralógia kimagasló tudós minerofil professzora megvált a Magyar Nemzeti Múzeum elnöki tanácsos és az Országos Természettudományi Múzeum I. osztályú múzeumi őr vezetői posztjaitól és a szegedi Ásványtani Tanszék vezetését vállalta el. Ekkor ezekre a megüresedett posz-

tokra, 1941 elején Tasnádi Kubacska Andrást nevezték ki. A Magyarországon végigsöprő II. világháború vihar előtti csendjében még elkészítette az evolúció alapján először szemléltetett „Fajok eredete és az ember származása” című kiállítást és a „Nagy magyar természettudósok” életútját bemutató tárlatot, amelyekkel meggyőző erővel hívja fel a figyelmét a nagyközönségnek a fejlődéstörténeti alapon nyugvó helyes természettudományos gondolkodásra. A lendületes alkotómunkát azonban a II. világháború hirtelen megszakította.

Tasnádi Kubacska András elvülhetetlen érdeme, hogy Pest ostromának kegyetlen napjai alatt a Magyar Nemzeti Múzeum szigetként sértetlenül vészelhette át a háborút. Mint a Magyar Nemzeti Múzeum elnöki tanácsosa, a védelem zseniális megszervezésével, emberfeletti, bátor, lehetetlent nem ismerő varázslatos személyes helytállásával, az ország neki köszönheti, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum nagy értékű évszázados gyűjteményei, kultúrkinccsei, a Széchenyi Könyvtár teljes állománya és a múzeum épületei maradéktalanul megőrződhettek. Erről az időszakról így számolt be:

„1944 végén és 1945 elején minden igyekezetemmel azon voltam, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum javait és személyzetét megmentssem. A magaméból élelmeztem hónapokon át az emberek tucatját, akik a múzeum falai mögé menekültek. Gondoskodtam a múzeum vagyonának elrejtéséről, hogy maradjon pénz a tatarozásra és a segélyezésre. Életem kockáztatásával igyekeztem feltartóztatni és elhárítani a múzeum kert és az épület megszállását. Ez az utolsó napig sikerült is, ami alig mondható el egyetlen középületről is Pesten. Gondoskodtam a Magyar Nemzeti Múzeum keretében lévő valamennyi intézmény sorsáról és embereiről. Svéd védlevelet és francia segítséget szereztem múzeumainknak. Nem teljesítettem a nyilas kormánybiztos parancsát, hogy a múzeum értékeit szállíttassam el, s az így megmenekült anyag ma is sértetlenül van meg a múzeum épületében. Egyetlen célom volt a múzeum anyagát megmenteni, s ez sikerült is, a módról tanúskodhatik bárki, aki ebben az időben, az épületben teljesített szolgálatot.”

Nemcsak a tudomány művelésében mutatott példát, hanem emberségből és bátor kiállásból is. Védelmezte mindazokat a tudósokat, művészeket, akik hozzá menekültek az ostrom alatt oltalomért a Múzeum épületébe. Mindezt hatalmas bátorsággal és elsőpró meggyőződéssel tette. Az orosz katonákat meghátrálásra tudta bírni, amikor a Magyar Nemzeti Múzeum nagy kapujának betörésével el akarták foglalni az épületet. Ezen esemény után felkereste az akkori városparancsnokot, Csernüsov tábornokot, aki GPU őrséget rendelt ki a Múzeum őrzésére. A háború után, 1945 júliusában először az Országos Természettudományi Múzeum főigazgatójának nevezték ki, majd ez év novemberében a Magyar Nemzeti Múzeum alelnökének.

A háború nem törte le erejét, sőt megsokszorozódott energiával először a háborús romok eltakarításához kezdett. Erről így számolt be:

2. ábra. A kiállítás egy részlete. Kréta korú sárkánygyík csontlelet az állat reprodukált szobrával és őskörnyezetét megelevenítő művészi életképekkel

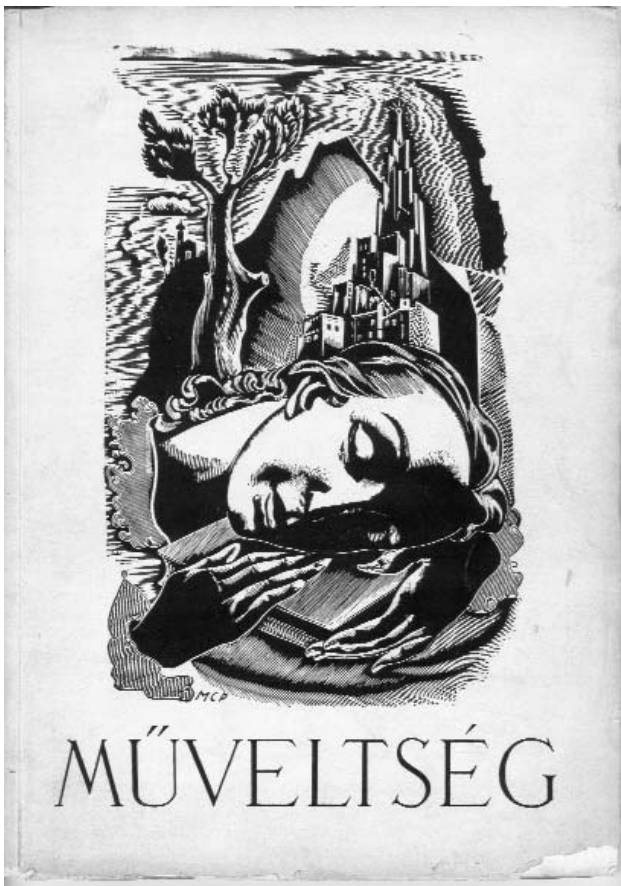
Figure 2. Part of the exhibition

„Embereimmel megértettem azt, hogy az igazgatók, a segédszemélyzet és az altisztek a tönkrement épületek és berendezések rendbehozatalára közös munkacsapatokat állítsanak, ahol a főigazgató ugyanúgy végzi a fizikai munkát, mint a csapat bármelyik munkás tagja. A munkaidő önkéntes elhatározásunkból reggel 8 órától délután 8 óráig, illetve télen 6 óráig tart. Az öregebb tisztviselőket és a nők egy részét könnyebb kapus szolgálatra rendeltem és így embereimmel sikerült két esztendő alatt a Természettudományi Múzeum területéről a romokat eltakarítani, magunk által húzott kocsikon a Cséri telepre

kiszállítani. A tetőket önkézüleg becserepezni, falakat húzni, üvegezni, a villamos vezetékeket bevezetni és valamennyi helyiséget kifesteni. Ez a munkálat nem volt éppen kevés, mert a Természettudományi Múzeumnak négy épülete van, s egymagának annyi helyisége, mint három más főigazgatóságnak. Az utolsó két esztendőben rendbe hoztuk békebeli nivón felül a tudományos gyűjteményeket. Neki kezdtünk valamennyi kiállításunk teljesen újra rendezésének.”

A szó legnemesebb értelmében véve, igazi demokrata volt. Soha nem szenvedett rangkországban. Egenrangú fél-

nek tekintett mindenkit. Egyformán segített embertársain, rangra, korra, nemre való tekintet nélkül. Együtt dolgozott munkatársaival. A fizikai munkában is mindig élénjárt. A nemzeti kultúra előbbre vitelét szolgáló célok megvalósítását mindenek fölé helyezte. Egész életén át csak a magyar tudományt és kultúrát szolgálta. Közel négy éves főigazgatósága üstökösként ragyogott a Természettudományi Múzeum történetén, máig maradandó építőmunkát hagyva maga után. Lehetetlent nem ismerő hatalmas dinamizmussal, fergeteges sebességű követhetetlen munkatempóval teremtette újjá és fejlesztette a Természettudományi Múzeumot, a kort messze megelőző előremutató koncepciói alapján. Kiváló gazdasági érzékkel, önálló anyagi forrásokat teremtett a Természettudományi Múzeum újjászervezésére. Új kutatóintézeteket létesített. Az Embertani Tárat, hazai viszonylatban egyedül álló gyűjteményével, sejtkutató- és biológiai laboratóriumával. A Biológiai Intézetet, a közel 50 holdas vácrátóti park és a rajtalévő kúria épület megvásárlásával, ahová a háborús károkat szenvedett növénytári egységet helyezte. A sérült tároló szekrények helyett a növényeknek modern vasvázás növénytároló alumínium szekrényeket készíttetett. Létrehozta a Tudománytörténeti Gyűjteményt régi családi kézirat hagyatékok felvásárlásából, a Fotó Intézetet, a

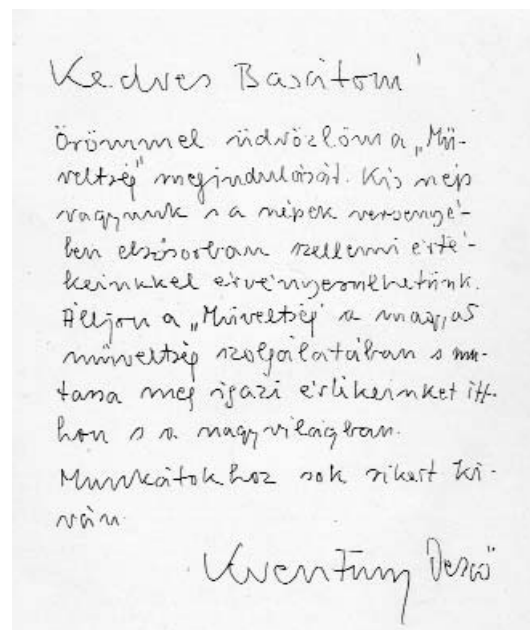
3. ábra. A „Műveltség” első számának címlapja Molnár C. Pál fametszetével, a tudomány és természet harmonikus világának mitologikus képábrázolása

Figure 3. Cover of the first issue of the “Erudition” with woodcut by Pál Molnár C.

Nyomda- és Kliséüzemet valamint a Sajtó Osztályt, modern felszereléssel, elsőrangú szakemberekkel az élükön. Ezzel biztosította a kiadványsorozat anyagi és technikai háttérét és azok önálló kiadását. A múzeumi monográfiák 5 hatalmas kötetét 1000-nél több táblával, életrajzok 3 nagy kötetét, az általa szerkesztett Annales különválasztott természettudományi számait, valamint az általa életre hívott „Műveltség” című folyóiratot, amely széles látókörű kultúrszellemének eszenciája. Minden egyes száma az egyetemes kultúra egy-egy színes palettája a szépirodalom, zene- és képzőművészet, történelem, társadalom-, orvos- és természettudomány gazdag világából. A legszínvonalasabb alkotó szellemek munkáinak egybefűzött kincsesára, amelyet mindenki számára közvetít, a lélek felüdítésére és az elme csiszolására (3. ábra). A mai napig a legmagasabb szintű művészi ismeretterjesztés csodája, tartalmában és kivitelezésében egyaránt. Az első szám Keresztury Dezső hozzá intézet levelének eredeti facsimile soraival indul (4. ábra):

„Kedves Barátom!

Örömmel üdvözlöm a „Műveltség” megindulását. Kis nép vagyunk s a népek versenyében elsősorban szellemi értékeinkkel érvényesülhetünk. Álljon a „Műveltség” a magyar műveltség szolgálatában s mutassa meg igazi értékeinket itthon s a nagyvilágban. Munkáitokhoz sok sikert kíván. Keresztury Dezső”

4. ábra. Keresztury Dezső Tasnádi Kubacska Andrásához írt levele a „Műveltség” folyóirat megindításának üdvözlésére

Figure 4. Congratulation letter of Dezső Keresztury to András Tasnádi Kubacska on starting of the journal “Erudition”

A mai napig érvényes sorok. Sajnos a történelmi események miatt csak hat füzet kiadása vállhatott valóra, amely maradandó vesztesége a magyar kultúránknak. Nagy hangsúlyt helyezett a szakkönyvtárak fejlesztésére is, amit kiemelt feladatként kezel, erről így írt:

„Felvirágoztattuk a szakkönyvtárainkat, amelyeknek együttes állománya 400 000 kötet. A legnagyobb szakkönyvtár tehát az egész ország területén. Évenként megjelent tudományos szakfolyóiratunk sok száz példányban küldjük szét külföldre. Négy év óta kiadványaink tömege messze felülmúlja azokat, amelyeket az előző időszakban a múzeum vezetősége 20 éven át adott ki”.

A gyűjtemények gyarapítására 1948-ban országos gyűjtési kampányt szervezett a különböző szakterületek részére. A természet védelemre is fokozott figyelmet szentelt. Madármegfigyelő expedíciókat indított a II. világháború okozta károk felderítésére, hogy a veszteségeket pótolni lehessen. Nagyszabású modern kiállítások létrehozását indította el. Az „Egysejtűektől az ízeltlábúakig” valamint az Európa hírű „Afrika élővilága” című kiállítást. Az utóbbihoz nagy értékű trófea- és állatbőr-gyűjteményeket vásárolt Kittenberger Kálmán és Széchenyi Zsigmond híres Afrika vadászoktól. A kiállító csoport művészei és preparátorai (5. ábra) Afrika egzotikus nagy vadait az elefántot, oroszlánt, zebrát, vad-

5. ábra. A kiállítócsoporthoz kiváló preparátorai (balról jobbra): Rajcsinész István, Öry Sándor, Kötél Antal és Fischer Sándor — a zebra és vaddisznós afrikai dioráma készítés közben

Figure 5. Excellent preparators of the exhibitorgroup at the African diorama

disznókat, antilopokat, gazellákat hazánkban első ízben dermoplastikai szobrászati technológiával (6. ábra) keltették életre a nagyméretű diorámákban, ahol élőviláguk jellegzetes környezetébe helyezve tökéletesen megelevenedtek, amire Széchenyi Zsigmond azt mondta, hogy „még a levegőjük is afrikai” (7. és 8. ábra). A tudományosan hiteles és művészien magas színvonalú szobrokat Madarassy Valter, Szilágyi Margit, Istvánfy Hildegard és Szőke Lajos mintázták. A pasztell festményeket és a kiemelkedően szép rekonstrukciós freskókat Andor Lóránt festőművész, a művészi fotókat, a Fotó Osztály vezetője Homoki Nagy István készítette, a későbbi neves természetfilmek alkotója. Afrikának nemcsak az állatvilágát, hanem az ott élő néger bennszülöttek jellegzetes típusait is megelevenítették Madarassy Valternek egy néger dobost- és egy néger vadászt ábrázoló remekbeszabott szobrai. A kiállításnak szerves része volt

6. ábra. A Természettudományi Múzeum preparátor műhelyében az elefánt „életre keltése” dermoplastikai technológiával

Figure 6. Preparation of the elephant with the dermoplastic technics in the workshop of the Hungarian Natural Science Museum

7. ábra. Elefántos dioráma

Figure 7. Diorama of the elephant

8. ábra. Oroszlánok diorámája

Figure 8. Diorama of the lion

egy könyvtárterem is, ahol a könyvek és albumok tanulmányozása során a látogatók mélyrehatóbban megismerkedhettek Afrika gazdag élővilágával, földrajzával, népeivel, művészetével. A két kiállítást 1949. augusztus 13-án egyszerre nyitották meg a nagyközönség számára. A fordulat évének nehéz korszakában, akkor, amikor a kiállítások létrehozóját Tasnádi Kubacska Andrást már fél éve, 1949. január 27-én azonnali hatállyal felfüggesztették főigazgatói állásából, azon koholt vádak alapján, hogy „*az ostrom alatt elmulasztotta az Eszterházy kincsek kiadásának megakadályozását és a felszabadulás után a kincsek felkutatásában nem tanúsított megfelelő érdeklődést.*”

Visszaminősítették múzeumi ör beosztásba az egykor általa újjászervezett Őslénytárba. Emberi nagysága itt mutatkozott meg igazán. Túllátott a történelmi eseményeken, az emberi gyarlóságok fölé emelkedett és folytatta a számára legfontosabbat, a tudomány művelését és szolgálatát. Elkészítette az új földtani, őslénytani és ásványtani állandó kiállítások modern tudományos szemléletű és technikájú forgatókönyveit, valamint egy fejlődéstani vándorkiállítás terveit azok számára akiknek nincs módjuk a városi múzeumokat felkeresni. Mindezek megvalósítását már utódai hívták életre, mivel 1949 decemberében kénytelen volt végleg megválni a Természettudományi Múzeumtól, az élete végéig legkedveltebb szakmai otthonától. A Természettudományi Múzeumból való távozása örök vesztesége a magyar közművelődésnek. Elmenetelének közvetlen oka, hogy ekkor Ortutay Gyula, az akkori Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter kinevezte a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjába a természettudományok múzeológusává. Itt 45 múzeum főfelügyeletét látta el 1950 október végéig. Ezt követően a Nehézipari Minisztérium 1950 novemberétől a Magyar Állami Földtani Intézet Múzeumának

9. ábra. A Magyar Állami Földtani Intézet Múzeumának tölgyfa tárolószekrényei

Figure 9. Oak storer cabinet of Museum of the Hungarian Geological Institute

vezetőjévé nevezte ki. Munkásságának második szakaszát 1973. november 29-i nyugdíjazásáig a patinás Földtani Intézet falai között töltötte. Feladata ismét az újjászervezés volt. A cél a régi kiállítás jellegű múzeum átalakítása szakgyűjteménnyé. Felállítja a rétegtani, ásvány-teleptani, közettani, növénytani és gerincespaleontológiai gyűjteményeket. Ebbe a rendszerbe rendezi át a nagy múltú, 1868-tól elindult önálló magyar földtani kutatásoknak felbecsülhetetlen értékű, de 1920 óta szinte magára hagyott Kárpát-medencei, valamint az 1950-es évektől folyamatosan gyűjtött ipari nyersanyagkutatás földtani dokumentumait. A gyűjtemény egységei élére szakembereket nevelt ki, akik rendezték, határozták, leltározták, faj és lelőhely szerint kartotékkolták a gyűjtemény anyagait. A tárolásra alkalmatlanná vált régi vitrines szekrényekből az 1960-as évek elejétől, a Kőolaj- és Gázipari Tröszt vezérigazgatójára

10. ábra. A Földtani Intézet történetét bemutató kiállítási szekrény

Figure 10. Exhibition cabinets from history of the Hungarian Geological Institute

11. ábra. Rudabánya telep-
tanát bemutató kiállítási vit-
rin

Figure 11. Exhibition cabi-
net for ore deposits of the
Rudabánya

nak, Bese Vilmosnak támogatásával, 1969-re, a Földtani Intézet 100 éves jubileumára 350 db fiókos tölgyfa tárolószekrényekbe (9. ábra) került át a mintaszerűen rendezett több százézes gyűjtemény. A mai napig ebben a rendszerben működik és fejlődik, mely az ország legnagyobb és leg-egységesebb földtani szakgyűjteménye. A Magyar Állami Földtani Intézetben is rendez kiállításokat az Intézet folyosóin és nagytermében. Először az 1950-es években a „Dinamogeológia” témájú kiállítást, majd 1969-ben a Magyar Állami Földtani Intézet 100 éves jubileumára, az Intézet történetét (10. ábra), valamint Magyarország rétegtanát és ásvány-teleptanát (11. ábra) bemutató kiállításokat. Az utóbbihoz szükséges látványos anyagokat 1968-ban egy év alatt szerezte be, az ország akkori nagy kapacitással működő bányáiból rendszeres gyűjtőúttjai során (12. ábra). Ez idő alatti gyűjtőútjainak történetét a „Láthatatlan bánya” című könyvében összegezte. Az intézettörténeti és az ásvány-teleptani kiállítási vitrinek a mai napig láthatók az intézet folyosóin, immáron több mint három évtizede, amelyek híven dokumentálják a magyar és külföldi szakemberek számára a magyar földtan történetét és Magyarország mára már kitermelt ipari nyersanyag előfordulásait. Élete utolsó éveiben 1972-ben hozta létre a Földtani Intézet Tudománytörténeti Gyűjteményét, főként a Földtani Intézetben dolgozott geológusok hagyatékaiból, ami azóta jelentős tudománytörténeti archívummá gyarapodott.

Amennyire iskolateremtő mestere volt a természettudományi muzeológiának, olyan egyedülálló vezéralakja volt a tudományos ismeretterjesztésnek.

A Föld és az élővilág fejlődésének ősi korszakaiba nem csak kiállításával kalauzolta el a szakembereket és a nagyközönséget, hanem tudományos és ismeretterjesztő

könyveivel és cikkeivel is. Összesen 47 őslénytani, tudománytörténeti és ismeretterjesztő könyvét adták ki magyar, német, francia, olasz, orosz, cseh és litván nyelven. Nemzedékek nevelődtek fel a mindenki számára érthető, izgalmas, élvezetes irodalmi stílusban írt ismeretterjesztő könyvein.

Munkásságának első időszakában 1928–1945-ig hét könyve jelent meg. Elsőként a magyarországi gerinces paleontológia irodalmáról, Nopcsa Ferencről írt két életrajza, az őssálatokról szóló hiedelmek tudományos megfőjtéseinek lebilincselő módon való közreadása, mely egyben ismeretterjesztő írásainak egyik remeke. Tíz évig elhallgattatták. Írásai előtt 1955-ig zárva maradtak a kiadók ajta-

12. ábra. Gyűjtőúton
Rudabányán 1968-ban
(Bécsy László felvétele)

Figure 12. On the mineral
field-work at Ruda-
bánya in 1968 (photo:
László Bécsy)

jai az akkori kor gondolkozása miatt. Azonban 1955-től kezdve a kiadók újra ajtót nyitottak előtte. Ekkor megújult lendülettel tovább folytatta könyvei, cikkei írását. Ez időtől még 40 könyve jelent meg, melyek közül nyolcat nívódíjjal tüntettek ki. Minden egyes könyve a föld történetének egy-egy korszakára nyit ablakot és mutat rá a természet folyamatainak logikus összefüggéseire, a különböző sárkánymesék eredetére, a természetet kutató tudósok példamutató küzdelmes életére, a céltudatos növény-, rovar- és ásványgyűjtés fortéjainak elsajátítására, az ásványok gazdag világára, képződésük folyamataira. De szól a gyermekekhez is. A meséken keresztül észrevétlenül a gyermeki szívekbe lopja magát, láttatva a természet örök rendben működő bámulatra méltó világát. Mesél a vadonban élő állatok családi életének kedves epizódjairól. Arról a szeretetről, ahogy óvják, sőt amikor kell, önmaguk életét kockáztatva is védik és gyengéden nevelik utódaikat. Épp olyan bensőséges meghitt szeretettel, mint ahogy az ember óvja, gondozza gyermekeit. De mesél a hangyák céltudatos, szorgalmas, szigorú törvények szerint irányított közösségi munkálkodásáról is. A házkörűli állatok életéről, amelyeket személyes gyermekélményei motiváltak.

A könyvei mellett 1925-től 258 őslénytani, földtani, kultur- és tudománytörténeti cikke jelent meg folyamatosan, 41 különböző tudományos és ismeretterjesztő, magyar és külföldi folyóiratokban, heti- és napilapokban, gyakran folytatásos sorozatokban. Tudományos közleményei hazánkban, a Földtani Közönyben 1925-től, Barlangkutatásban 1926-tól, a szegedi Acta Biologicában 1928-tól, Geologica Hungaricában 1932-től, Annales Musei Nationalis Hungariciben és a Matematikai és Természettudományi Értesítőben 1934-től, valamint külföldön a Karst und Höhlenforschung-Berlin 1929-től, Palaeobiologica-Wien 1930-tól valamint a Paleontologische Zeitschrift-Jena 1936-tól folyamatosan kerültek kiadásra.

Ismeretterjesztő cikkei évtizedeken át rendszeresen jelentek meg a Természettudományi Közönyben 1929-től, a Búvárban 1935-től, az Élet és Tudományban 1955-től, az Orvostörténeti Közleményekben 1957-től amely lapoknál

szerkesztőbizottsági tag volt élete végéig. A tudomány és kultúra terjesztését írásain kívül, közkedvelt ismeretterjesztő rádióelőadás sorozataival, televíziós műsoraival is népszerűsítette.

A tudomány, a közművelődés előbbre vitelében és az ország természeti kincseinek védelmében sok közéleti tisztséget vállalt el, többnyire a legnehezebb történelmi időkben. A Természettudományi Társulat első titkára 1942–46-ig, majd ügyvezető elnöke 1955–58-ig. A Természetvédelmi Tanácsnak az első megválasztott elnöke 1948-ban. A Magyarhoni Földtani Társulat első titkára 1946–48-ig, majd alelnöke 1954–56-ig. A Magyar Tudományos Akadémia Földtani Főbizottságának tagja és tervfelelőse több cikluson át 1957–58, 1961–63, 1965–67 és az 1970–73-as években. Az Orvostörténelmi Társaság tagja 1966-tól. A Nemzetközi Földtani Tudománytörténeti Társaság (INHIGEO) első magyarországi képviselője 1970–1977-ig.

Élete végéig, 1977. március 30-án bekövetkezett haláláig szüntelenül dolgozott. Soha nem tette le a tollát. Gazdag szellemének szárnyalása újabb és újabb gondolatokat ébresztett benne, még akkor is, amikor megromlott látása miatt vakon írta le gondolatait. Kerek egész, örökösen a jóért, a jobbért kitartóan törekvő küzdelmes élete szolgálat volt. Lehetetlent nem ismerve folyamatosan dolgozott a nemzet kultúrájának felemeléséért és gazdagításáért valamint a tudomány előbbreviteléért és terjesztéséért. Életfilozófiáját a „Nagy magyar természettudósok” című könyvében így fogalmazta meg. *„Az elmúlt 200 év természettudományainak története egyúttal néhány bátor és makacs, jellemnek is a története. Bölcsen, nyugodtan, méltóságteljesen viselkedtek, s magasabbrendű tudományművelésbe vetett hitüknek köszönhetjük, hogy a haladás szelleme mindig megerősödve került ki a válságokból.”*

Ezt példázza Tasnádi Kubacska András gazdag, a múltat őrző, abból építkező, de mindig újat teremtő, az ismereteket mindenki számára összefüggéseiben láttató tudományos, ismeretterjesztő és közéleti munkássága.

Tasnádi Kubacska András, az ismeretterjesztő

BREZSNYÁNSZKY KÁROLY

Magyar Állami Földtani Intézet, 1143 Budapest, Stefánia út 14.

Mikor általános iskolás koromban egy osztálykirándulás keretében meglátogattuk a Nemzeti Múzeumot és az ott látható Afrika kiállítást, lenyűgözve szemléltem az addig soha nem látott hatalmas diorámákat és a valós környezetbe helyezett, élethűnek tűnő vadállatokat. A múzeum falai között kedvenc íróim, Kittenberger Kálmán és Széchenyi Zsigmond vadászkalandjainak világa elevenedett meg, kézzelfogható közelségbe került egy elérhetetlennek tűnő távoli kontinens természeti környezete, növény és állatvilága. Ez volt az első találkozásom — bár akkor ezt még nem tudtam — Tasnádi Kubacska Andrással, aki megálmodta és megrendezte az Afrika kiállítást. A következő, már személyes találkozás évekkal később a Földtani Intézet folyosóján történt, ahol öles léptekkel, lobogó fehér köpenyben száguldott kíséretével, és a centenáriumi kiállítás valamelyik vitrinjének berendezésére adott mennydörgő hangon utasításokat. Ennek az emlékezetes kiállításnak egyes részei máig láthatók és látogathatók a Földtani Intézetben, bizonyítván az összeállítás szakszerűségének és esztétikumának időtállóságát.

A korábbiakban szép előadások foglalkoztak Tasnádi Kubacska András életművével, muzcológusi, kiállítás-szervezői tevékenységével, és egyik legjelentősebb munkájával, az ipolytarnóci lábnyomos homokkő feltárásával, melynek révén a magyarországi természetvédelem az Európa Diploma elnyerésével komoly nemzetközi elismertséget is szerzett. Bár mindez része annak a lankadatlan törekvésnek, hogy a tudomány eredményeiről közérthető formában hírt adjon a laikus közönségnek, a következőkben csak érintőlegesen foglalkozom vele. Ugyanígy, kellő személyes emlék és dokumentum hiányában nem fogom elemezni tudományt népszerűsítő előadásait, rádiós és televíziós szerepléseit.

Tasnádi Kubacska András a 20. század kimagasló magyar természettudósa, a kultúra és a természettudományok ismeretterjesztésének vezéralakja. Évtizedeken át

a Búvár 1935; az Elet és Tudomány 1955; Természettudományi Közlöny 1961. és az Orvostörténeti Közlemények 1966. szerkesztőbizottsági tagja. Tudományos és ismeretterjesztő öslényntani, földtani, kultúr- és tudománytörténeti cikkei folyamatosan jelentek meg, gyakran folytatásos sorozatokban, magyar és külföldi folyóiratokban, napilapokban. A népszerű, ismeretterjesztő folyóiratok közül megemlítendő: A Természet (1927), a Természettudományi Közlöny (1929), a Búvár (1935), a Tükör (1936), a Földgömb (1936), az Ifjúság és Elet (1937), az Elet és Tudomány (1955), az Élővilág (1957), a Természetjárás (1958), a Védett természeti ritkaságaink (1960), az Ifjúsági Magazin (1966), a Fiúk Évkönyve (1967), a Természet Világa (1969), a Delta (1971), a Veda a zivot (1958), a Wissen und Leben (1958), a Problemy (1958). Összesen 40 különböző folyóiratban 258 cikke jelent meg. Ismereteinek nagy tárházát művészi köntösben és irodalmi stílusban mindenki számára elérhetővé tette nemesak kiállításaiiban, könyveiben, cikkeiben hanem a nagyközönség által kedvelt népszerűsítő és tudományos rádió- és televízió előadásaiiban.

Egy nagy ívű pálya, hatalmas életmű egy szeletét bemutatni nem egyszerű feladat. Különösen nehéz arra vállalkozni, hogy egy tudományos életműből kiemeljük, elkülönítetten kezeljük a szigorú értelemben vett tudományos és a tudományt népszerűsítő tevékenységet. Nem is érzem erre hivatottnak magam, inkább idézném Czelnai Rudolf közelmúltban megjelent, ide vágó vélekedését erről a kérdéstről. „Aki a szintetizáló/ ismeretterjesztő munkát végzi, olyan hídon áll, amely a tudomány partját köti össze a tudományon kívüli világgal. Nem középen áll, hanem a laikus közönség oldalán. Nem a tudomány nyelvét használja, hanem a lehető legközérthetőbb nyelvet. Annak, ahogyan a mondani-valóját összeállítja, egészen más a logikája, mint a specialisták által megfogalmazott tudományos üzeneté.”

(CZELNAI 2002: p. 389) Ehhez hozzátennem azt, hogy nem helytálló sem rangsorolni, sem súlyozni az egyes tevékenységeket, fontosságukat keresve, mert mind a tudományos kutatásnak, mind a tudományos ismeretterjesztésnek megvan az önálló, de egymásra utalt létjogosultsága. A bevezetőben idézett emlékezetszilánkokkal arra kívántam utalni, hogy milyen maradandó, akár egyéni életpályákat meghatározó hatású lehet egy-egy, a közönség igényeit kielégítő alkotás, a színvonalas ismeretterjesztő tevékenység.

A hazai természettudományos ismeretterjesztésnek mélyben gyökerező hagyományai és nagy múltú intézményei vannak, elég ha csak a Bugát Pál alapította Természettudományi Társulatot említem, melynek első titkára (1842–1846), majd ügyvezető elnöke (1855–1858) volt. A 19. század második felében az ismeretterjesztés elsődleges célja a rohamosan fejlődő természettudományok jótékony hatásának megismertetése, és ezáltal a tudományos tevékenység támogatásának megalapozása volt. A 20. század folyamán felgyorsult a tudomány fejlődése — ennek a századnak derekára esik Tasnádi Kubacska András munkálkodásának ideje — ekkor születtek meg a tudomány legcsodálatosabb eredményei, és nyugodtan állíthatjuk, hogy a tudományos kutatás civilizációnk egyik mozgató erejévé vált. Az, hogy tényleges társadalmi mozgatóerővé válhasson a tudomány, eredményeinek be kellett épülnie mindennapi cselekedeteinkbe, a köztudatba, aminek legfontosabb eszközei az oktatás, ismeretterjesztés, az eredmények népszerűsítése.

Tasnádi Kubacska András szakírói munkásságának legjelentősebb részét a tudományt népszerűsítő írásai képezik. Az 1920-as évek második felében, legelső tudományos közléseivel párhuzamosan már publikál népszerűsítő folyóiratokban, „A Természet” és a „Természettudományi Közlöny” hasábjain. Közléseinek tárgyát az őselet tudományból meríti, ami nem csoda, mert ekkor végzi tanulmányait a bécsi Collegium Hungaricumban Othenio Abel világhírű őslénytani professzor keze alatt. Abellel való kapcsolata meghatározta őslénytani kutatásainak irányát, legszívesebben a letúnt földtörténeti korok életjelenségeivel, kihalt szervezetek életnyomainak, patológiai elváltozásainak vizsgálatával foglalkozott. Népszerűsítő cikkei évmilliókon átívelve valóságossá tették az ősvilági életet, kövesült csontdarabokról, mészváz töredékekről, lenyomatokról el tudta hitetni, hogy ezek egykor élő szervezetek részei voltak, és azt hogy ha megfelelő mélységig megismerjük azokat, még az egykori élet környezetéről is tudósítanak bennünket. A „Láncravert ősmaradványok”, az „Élet a borostyánkőerdőben”, a „Daganat a tengeri liliumon”, „Az elveszett kar története” hatásos, figyelemfelkeltő címek, melyek megragadják az olvasót és szinte észrevétlenül lesznek birtokosai alapvető geológiai, paleontológiai ismereteknek.

Nem csak a címválasztás technikája példamutató Tasnádi Kubacska írásában, hanem népszerűsítő műveinek bevezetése is. „Ha olvasok, különös élvezet számom-

ra, hogyan kezdődik a regény vagy novella. Az író, aki hasonlatokban és ötletekben gondolkodik, olvasóját a kezdő sorokkal is abba az illúzióba tudja ejteni, mintha ő maga sem tudná, hová indul mondatainak szövevényes útvesztője.” Írja egyik művében, majd így folytatja: „Szeretném a fejezet bevezető soraival nyomban megnyerni az olvasót. Ez tenné lehetővé az embernek, hogy nagyobb hatalmat nyerhessen fölötte. Nem valamiféle kaján írói önzésből, hanem gyakorlati szükségességből. Különösen akkor, ha a tárgy túlságosan mindennapi, sőt száraz, de a továbbiak megértéséhez és elsajátításához mégis feltétlenül beszélni kell róla.” (TASNÁDI KUBACSKA 1955: p. 13). A „Búvár” 1937. évi évfolyamában jelent meg „Az igazgyöngy” című írása, ennek szinte lírai szépségű kezdő soraival illusztrálnám a szerző előbb idézett törekvéseit: „Az indiai néphit azt tartja, hogy a gyöngy-kagyló titokzatos hajnalok pirkadásán fölszáll a tenger felszínére, széttárja teknőit, hogy harmatcsöpp hullhasson közjük. Ez a harmatcsöpp az igazgyöngy magva.” (TASNÁDI KUBACSKA 1937: p. 732). Ezt a bevezetést könnyed stílusú, tárgyyszerű, minden, a gyöngy keletkezésére, összetételére, előfordulására, halászatára vonatkozó szükséges ismeret leírása követi. Azt hiszem, mindannyian próbálkoztunk már ismeretterjesztő cikkek írásával és rádöbbsentünk, hogy milyen nehéz ez a műfaj. Nehéz, mert a jó ismeretterjesztő cikk olyan, mint a népdal. Egyszerű, egyértelmű és világos szerkezete van. Ehhez járul nyelvének tisztasága, a felesleges idegen szavak és szak kifejezések mellőzése.

Írásainak olvasmányos stílusa, egzotikumot, kalandokat ígérő témaválasztása hozzájárult ahhoz, hogy számos könyve jelent meg ifjúsági könyvkiadónál. Könyveivel titokzatos ősvilágokba, óriás állatszörnyetek közé vezette olvasóit. A „Kalandozás az ősvilágban”, az „Óriások birodalma”, az „Ősállatok nyomában”, hogy csak néhányat említsünk könyvei közül, megismertette az olvasót a jura és a kréta időszak sárkánygyíkjaival, a 19. század kalandos felfedező utazásaival, amikor elszánt kutatók azon fáradoztak, hogy hatalmas ősállatok csontjaira vadásszanak. Bemutatta, azt is, hogyan vadászott az ősember a barlangi medvére, és hogyan találták meg Szibériában az első épen maradt mamutot. Ezeken a kalandokon keresztül az olvasó sok mindent megtudott a Föld történetéről, az ősi állatvilágról, amelyből a mai fajok fejlődtek ki. A tárgyi ismereteken túl szinte észrevétlenül elsajátította az aktualizmus, az evolúció elméletén alapuló új szemléletet. Könyvei a 60-as, 70-es években mai viszonylatban óriásinak számító tízezer körüli példányszámban jelentek meg. Népszerűségükhöz hozzájárult, hogy az illusztrációkat olyan neves grafikusok készítették, mint Csergező Pál, Réber László, Reich Károly.

Írásai nem pusztán természettudományos ismereteket közvetítenek az olvasó felé. Széleskörű műveltsége révén el tudta érni, hogy a természettudományos ismertek az általános műveltség részeként jelenjenek meg. Biztonsággal mozog a történelem és kultúrtörténet terén, idéz a Bibliából éppúgy mint Pliniustól, Bél Mátyástól vagy

Kossuth Lajostól, de említhetjük az irodalom olyan kiválóságait, mint Goethe, Tóth Árpád, Jókai Mór vagy Kosztolányi Dezső.

Meg kell emlékeznünk Tasnádi Kubacska András tudománytörténeti munkásságáról is. A tudománytörténeti feldolgozások, neves tudósok életpályájának felidézése, a tárgyyszerűség és tudományos igényesség szempontjainak tiszteletben tartásával, igazi ismeretterjesztő cselekedet is. A tudománytörténeti kutatás közel áll a geológus gondolkodásmódjához, ugyanúgy információtöredékekből kell összeállítani, időrendbe szedni az eseményeket, ahogy ez a földtani kutatás során is történik. Foglalkozott többek között Leonardo da Vinci, Kitabel Pál, Lambrecht Kálmán munkásságával, de a gazdag életműből most csak három elemet ragadunk ki.

Az első, talán legjelentősebb ilyen irányú műve „Báró Nopcsa Ferenc kalandos élete” címet viseli. A Franklin-Társulat kiadásában, Nopcsa halálát alig öt évvel követően, 1938-ban jelent meg a könyv. „Szeretném, ha az olvasó megértene és megbecsülné Magyarország egyik, világviszonylatban is lángeszű tudósának a lelkét. Ez a lélek csodálatos keveréke volt az iróniának és bölcs megértésnek, a durva erőszaknak és a mosolygó jóindulatnak. Sokszor cselekedett az egymást követő lelki változások pillanatnyi hatása alatt, de megvolt benne a szívós, kitartó erő is. Elérte azt, amit a folytonos fejlődésben levő emberi szellem még ma is hiába követel a legtöbb tudóstól: elérte a magaslatot, ahol nincs többé korlát a szabadszelleme természet tudományos gondolkodás és a szellem tudományok filozófiája között.” — írja (TASNÁDI KUBACSKA 1938: p. 10). Azon kevesek közé tartozott — ha nem egyedüli volt — akit Nopcsa személyes találkozóikon beavatott titkaiba, és rendelkezésére bocsátotta hányatott életének eseményeit rögzítő naplóit. Ezek alapján sikerült Nopcsa Ferenc életéből annyit megmenteni az utókornak, amennyit csak lehetett.

A másik, nem kevésbé jelentős személyiség, akinek életpályáját feldolgozta, Lóczy Lajos a nemzetközi híru geológus, földrajz tudós, a Földtani Intézet kiemelkedő jelentőségű igazgatója. „A múlt magyar tudósai” sorozatban, 1974-ben megjelent könyv méltó emléket állít a példaként tisztelt tudósaknak. A mű megjelenésekor, már megromlott látással, kissé reszkető betűkkel így dedikálja kedves tanítványának a könyvet: „Az öregedő ember mindig szívesen ír öregekről és letűnt korokról.” A könyv minden sorából sugárzik, hogy szívesen emlékezik a gyerek- és ifjúkori példaképre, de a befejező sorokban már a saját, életkorából adódó korlátait elismerve megjegyzi: „Abban a reményben végzem ezt az életrajzot, hogy felhívhatom a figyelmet egy nemzetközi becsű és értékű Lóczy életrajz megírására.” (TASNÁDI KUBACSKA 1974: p. 143). Ez a Lóczy életrajz máig várat magára.

A Magyar Állami Földtani Intézet fennállásának századik évfordulója megünneplésére készült 1969-ben. Az egyedülálló ünnepségsorozat nemzetközi konferenciák, találkozók, felújított épület és nagyszabású kiállítások tették emlékezetessé. Mindezek létrejöttében meghatározó szerepe volt Tasnádi Kubacska Andrásnak, mint az Intézet gyűjteményi vezetőjének. Az évfordulóra megjelent egy díszes kötet magyar és angol nyelven az ő társszerkesztésében, melyben feldolgozta a 100 éves Intézet igazgatóinak munkásságát, maradandó emléket állítva annak a következetes, igazgatóról igazgatóra szálló törekvésnek, hogy az Intézet mindenkor meghatározó intézménye, központja legyen a hazai föld kutatásának.

„Kutatni, megfigyelni, tanulni és gyűjteni” (TASNÁDI KUBACSKA 1955: p. 4) — fogalmazta meg ars poetica-szerűen egyik művében. Mintha hiányoznék még egy szó. Tudományos ismeretterjesztő tevékenységének ismeretében még a „tanítani” szót is jogosultak vagyunk emondathoz hozzáilleszteni.

Irodalom — References

CZELNAI R. 2002: A tudományos ismeretterjesztés és közírás reneszánsza. — *Természet Világa* pp. 388–391.
TASNÁDI KUBACSKA A. 1938: Báró Nopcsa Ferenc kalandos élete. — Franklin-Társulat, Budapest. p. 143.
TASNÁDI KUBACSKA A. 1937: Az igazgyöngy. — *Búvár* pp. 732–736.

TASNÁDI KUBACSKA A. 1955: Kalandozás az ősvilágban. — *Művelt Nép* p. 248.
TASNÁDI KUBACSKA A. 1974: Lóczy Lajos. — Akadémiai Kiadó, Budapest, 149 p.